

Revisor #20

Het Campert- nummer

2018

**De Bezige Bij
Amsterdam**



INHOUD

Mirjam van Hengel	<i>Nou ja</i>	3
Vicky Francken	<i>Aurora irrealis</i>	10
Joost Oomen	<i>Poel van limonade en andere slopende dranken</i>	11
Persis Bekkering	<i>Verzet</i>	12
Daan Stoffelsen	<i>Campert Citaat</i>	17
Daan Heerma van Voss	<i>Een wandeling van zeventig jaar</i>	18
Astrid Lampe	<i>Waar is mijn saxofoon</i>	23
Annelies Verbeke	<i>Het innerlijke archief</i>	26
Frank Heinen	<i>Feest</i>	31
Alma Mathijssen	<i>Alle dagen feest voor dyslectici</i>	37
Daan Stoffelsen	<i>Campert Citaat</i>	40
Martijn den Ouden	<i>Gedicht</i>	41
Asha Karami	<i>kijk hem zonder zijn bloemen</i>	45
Hannah van Wieringen	<i>Waarde meneer Campert,</i>	47
Donald Gardner	<i>Remco Campert en de bedrieglijke eenvoud</i>	50
Daan Stoffelsen	<i>Campert Citaat</i>	55
Dean Bowen	<i>het lek van vier fasen gekanteld</i>	56
Roos van Rijswijk	<i>Een subjectieve beschouwing over Een knipperend ogenblik</i>	59
Ramsey Nasr	<i>his master's mompel</i>	63

REDACTIONEEL

Hoe vertaal je wat is weggelaten, vraagt de vertaler zich af. Wat zie ik allemaal niet, vraagt de biografe zich af. ‘Al die momenten die opgelost zijn in tekst- en gebeurtenisloosheid. Nooit opgeschreven, nooit naverteld.’ De collega twijfelt. ‘De dichter heeft wellicht geen idee van de mate waarin de auteur hem een warm hart toedraagt.’

Dit nummer is gewijd aan Remco Campert, en gevuld met ontmoetingen, reïncarnaties van zijn personages, analyses van zijn zinnen, literatuur geïnspireerd door zijn literatuur.

Campert? Een *Revisor* auteur? Ja, in de eerste jaargangen dook hij een aantal keren op, zoals hij vaker nieuwe tijdschriften zijn zegen gaf met een gedicht of twee. Hij heeft menig tijdschrift ruimschoots overleefd. Misschien is dat de juiste strategie: verschijnen en verdwijnen. Zijn werk bloeit daartussen, in een schemergebied waarin de lach en de brok je soms even nabij zijn.

Camperts werk biedt ruimte, voor lezers van alle gezindten, maar zeker ook voor schrijvers. Behalve zijn biografe, wier meesterproef *Een knipperend ogenblik* gelijktijdig met deze *Revisor* verschijnt, vroegen we een waaiër aan auteurs iets te schrijven. We vroegen om verhalen, anekdotes en beschouwingen, we verheugden ons op hoe Campert bij jonge auteurs doorklinkt, we nodigden dichters uit Camperts poëzie her te gebruiken, we vroegen zijn vertaler. In wat weggelaten is, in het ‘wellicht’ – daar ontstaat nieuwe literatuur. En daar, die plek is *Revisor*.

DAAN STOFFELSEN

Revisor verschijnt mede dankzij een subsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Uitgegeven door De Bezige Bij in opdracht van Stichting De Revisor.

Redactie: Babs Gons, Thomas Heerma van Voss, Bernke Klein Zandvoort, Jan van Mersbergen, Daan Stoffelsen.

Copyright © 2018 de auteurs
Voor overname kunt u zich wenden tot Uitgeverij De Bezige Bij, Van Miereveldstraat 1, 1071 DW Amsterdam.

Omslagontwerp Eline Kentie
Logo-ontwerp Moker Ontwerp
Vormgeving binnenwerk Aard Bakker, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 031 2520 6
NUR 324

debezigebij.nl
revisor.nl

ABONNEMENT: REVISOR.NL/LIDWORDEN

MIRJAM VAN HENGEL

Nou ja

NOTITIES OVER WAT ER ALLEMAAL NIET IN ZO'N BOEK TERECHTKOMT

‘Het leven is verdrietig onvolledig,’ schreef Remco Campert. Het was begin jaren zestig, hij had net een boek gepubliceerd met een titel die het tegendeel beweerde, een boek dat zou beklijven al doet somberte het in literatuur doorgaans een stuk beter dan vurrukking.

Even verdrietig onvolledig als het leven is het schrijven over een leven. Drie jaar lang verdiepte ik me in de geschiedenis, het werk en de persoonlijkheid van Campert. Ik schreef over zijn poëzie, zijn wandelstok, zijn grote liefdes en zijn drankzucht. Zijn brieven aan Kouwenaar, zijn roze balpen, zijn teruggetrokken gedichten, zijn vader in Neuengamme, de luiken aan zijn Franse huis, het prikbord met de foto van zijn echtgenote springend in de lucht van een Parijse straat. Over *Vogels vliegen toch*, *Het gangstermeisje*, *Wie doet de koningin*, *Open ogen*. Over wat vindbaar en benoembaar is.

Maar wat deed ik met alles daartussenin?

Met de loze momenten, het niets dat over alle randen een leven binnendrupelt en zich uitspreidt over hele lappen van de dag; de leegte die nooit meetelt? Het uit het raam staren, de ledigheid, het slabakken, de gebeurtenisloosheid, de onproductiviteit, de holtes tussen de gevulde uren? Met dat wat Campert zelf zo virtuoos rondstrooit door zijn oeuvre: de kieren in het bestaan?

Want hij kan dat: schrijven over hoe hij de hele ochtend naar een duif kijkt. Hoe hij op zijn balkon staat en denkt: ik sta op mijn balkon.

Biografen worden altijd pootje gehaakt door ‘those miserable impediments called facts’, schreef Virginia Woolf in *Walter Sickert: A Conversation* – ‘was

he born on such a day; was his mother's name Jane or Mary; then the affair with the barmaid has to be suppressed out of deference to family feeling [...]. Hence the three or four hundred pages of compromise, evasion, understatement, overstatement, irrelevance and downright falsehood which we call biography.'

Het is een uitspraak waarin ze een even grote moeilijkheid oproept als signaleert – wie bepaalt welke details belangrijk of onbelangrijk zijn? –, maar het is duidelijk wat ze bedoelt: feiten vullen met gemak de pagina's van een biografie maar het is de vraag hoeveel leven daaruit oprijst. Algauw heel wat minder dan uit wat je onderwerp zelf neerzet in ogenschijnlijk onbelangrijke details – hier Campert in *Dit gebeurde overal*:

Maar het strand is nog vredig
's nachts blijven de badstoelen staan
de maan is de maan en de zon is gulzig
ik maak een zandkorrel op mijn knie het hof.

Volgens Woolf zijn fictionele middelen vereist om iemands wezen te kunnen portretteren, zoals ze schreef in dat andere essay, 'On modern biography'. 'On the one hand there's truth; on the other there's personality. And if we think of truth as something of granite-like solidity and of personality as something of rainbow-like intangibility and reflect that the aim of biography is to weld these two into one seamless whole, we shall admit that the problem is a stiff one and that we need not wonder if biographers have for the most part failed to solve it.' Ook hier werpt ze met het signaleren van een probleem (de moeilijkheid deze twee elementen samen te voegen) meteen een nieuw op. Want die regenboogachtige onaanraakbaarheid, die is ook in zijn eentje al moeilijk te vangen.

*

'Het werd grijs en mistig in mijn hoofd,' zei Campert ooit in een poging zijn writer's block van de jaren zeventig te beschrijven. Een decennium eerder had hij in *Het gangstermeisje* geschreven over de oprukkende mist in een Zuid-Franse stad aan zee die de personages een staat van indolentie en verlamming injaagt. 'Het lijkt wel of de mist steeds dikker wordt, de boulevard is al helemaal aan het gezicht onttrokken. Met het geluid schijnt ook iets aan de

hand te zijn, want als hij het raam opent is het buiten volmaakt stil.'

Het is eind mei 2018 en even verkeert mijn hoofd in een vergelijkbaar wat-tige toestand. Ik moet schrijven voor dit themanummer maar het lukt niet. Ik ben net klaar met mijn boek, het manuscript ligt plots in andere handen dan de mijne en in mijn hersens heerst nevel. Zeurderige gedachten als 'dit voeg ik nog toe'; 'dat herlees ik morgen'; 'dat zoek ik later uit' versperren de weg voor nieuwe, ik moet ze elimineren, ik ben klaar. Of beter: 'klaar'. Ik zou immers evengoed nog een jaar verder kunnen werken. Want wat ontbreekt er wel niet allemaal?

Veel. En van veel is dat ook de bedoeling. Ik wilde geen encyclopedisch boek maken, geen ontilbare pil waarin alle feiten terug te vinden zijn, geen tentoonstelling van alles wat ik heb gevonden; ik wilde meer vangen dan alleen feiten. Schrijven over iets dat zó veelvormig, fluïde, diffuus, ongerijmd, onlogisch en onvoorspelbaar is als een leven vraagt harde data als houvast maar interpretatie en selectiviteit wil je er verhalende kracht in brengen. Daar is stuwkracht in de tekst voor nodig, weglatingen, keuzes, compositorische ingrepen. Inderdaad: literaire factoren; instrumenten van de fictieschrijver.

Ook Campert zelf had me aan de start gezegd een biografie als fictie te beschouwen, daaraan toegevoegd 'dat klinkt wat stellig, maar je begrijpt wat ik bedoel'. Ik had geknikt. Toen ik klaar was ('klaar') en hem het manuscript overhandigde, werd ik echter onverwachts door schrik en nervositeit bevangen. Een verhaal met vaart dat recht doet aan hem en zijn werk – dat was mijn ambitie geweest. Maar hoe was het voor hem om te worden geconfronteerd met dit portret?

Dat televisieprogramma waarin een bekende Nederlander door verschillende mensen geportretteerd wordt: het doek gaat eraf en de BN'er schrikt zicht kapot.

'Ik heb natuurlijk maar iets gedaan,' stamelde ik.

Hij keek me opgeruimd aan. 'Ik doe toch ook maar wat!'

Later die middag zei hij dat je toch nooit weet hoe iemand anders je ziet.

Maar wat zie je eigenlijk?

Schrijven over een schrijver is dankbaar, je hebt een leven én een oeuvre, twee benen om op te staan. Bij een schrijver als Campert kunnen dat stevige benen zijn want leven en schrijven liggen dicht bij elkaar. Je ziet dus feiten uit een leven, je ziet een oeuvre, je ziet verbanden daartussen en probeert

die te tonen aan de lezer. Het kost hoofdbrekens genoeg maar het is zoals het hoort: zo bouw je de ruggengraat van een schrijversportret.

Ik probeer na te denken over de vraag wat ik allemaal *niet* zie. Al die momenten die opgelost zijn in tekst- en gebeurtenisloosheid. Nooit opgeschreven, nooit naverteld. Het wijde, stilglanzende meer van alle tijd dat hij niets deed. Niet schreef, niet praatte, niet at, las, dronk, lachte, wandelde, vree, reisde, vertaalde, tekende, optrad of gras maaide in de tuin van het huis in Ivers.

Ik merkte tijdens het werken aan dit boek dat de verhalen waarin Campert het diffuse weet aan te raken een cruciale rol begonnen te spelen. Het vroege, impressionistische *Achter glas*; de passages over de bassist in *Het gangstermeisje*; de verhalen 'Ademhalen', 'Dagboek in een map gevonden' en 'Notities van een ander'; de novelle *Als in een droom*. Maar ook de scène vanuit het kapotte brein van Gerard Beka in *Liefdes schijnbewegingen* en het begin van het hoofdstuk over Mees' affaire *Het leven is vurrukkulluk*. Ze bleken toegang te geven tot een moeilijk benaderbare kant van Campert en van zijn werk. Het droomachtige en door onbewuste emoties geregeerde. Het zijn teksten die je een glimp doen opvangen van het impliciete, een flard van het stilzwijgende.

Een brief aan zijn vrouw Deborah uit 1972, geschreven vanuit Frankrijk: 'Wel, dat is ongeveer mijn dag van vandaag, wat feiten en gebeurtenissen betreft. De jouwe zal wel volgepakter zijn geweest, neem ik aan. De mijne is ook niet leeg, maar het zijn allemaal dingen vanbinnen en ook wel traag kijken naar bomen en gras.'

Iedere schrijver weet hoe cruciaal nietsdoen is. De dingen vanbinnen moeten opgevangen, gehoord worden.

*

Toen ik net aan dit boek begon schreef Arjan Peters in *de Volkskrant* naar aanleiding van Camperts dichtregels 'liever geen biografie / waarin al deze gevoelens worden gemist': 'De gevoelens die hem stempelen en waaruit hij put, behoren tot het geheimzinnige gebied waar de meeste biografen (die leunen op feiten en manuscripten) moeilijk of niet bij kunnen komen.' Daarmee legde hij de vinger op het cruciale probleem dat ook Woolf signaleerde.

Bij het verrichten van een leven komen gevoelens kijken, niet-geëxpliciteerde beweegredenen, al dan niet onbewuste reacties – factoren waarbij

geen archief je gediensig kan zijn. Een levensbeschrijving is geen feitenparadijs en het beschrijven van een persoonlijkheid vraagt niet alleen om fictieve technieken maar ook om het gebruik van al die elementen die in eerste instantie niet memorabel lijken omdat ze tussen de regels staan.

Soms zijn gevoelens af te leiden uit wat geschreven werd – het broze gedicht over de gestorven opa, het woedende verhaal over de jongen die zich in een boom verstopt voor zijn vader – of uit terugkerende motieven: het voortdurende verlangen naar verdwijnen van personages bijvoorbeeld. Camperts werk zit vol verstopte personages, ze verbergen zich onder het bed, in hotelkamers, in de grond.

Toen ik klein was, groef ik een kuil in het bos,
legde daar planken over en noemde het een hut.
De bomen geurden. De bladeren ritselden.
Vogels vlogen klapwiekend op.

In *Alle dagen feest* staat het verhaal ‘In de kast’, waarin Erik bij de aankondiging van onverwacht bezoek alleen maar kan denken ‘Ik ben er niet, ik ben er niet’ en zich dan verstopt in zijn kleerkast, net voordat de bezoeker binnenkomt en zomaar in zijn stoel gaat zitten. ‘De brutaliteit, dacht Erik. De brutaliteit van de mensen. Hoe ze over je beschikken: over je tijd, je ruimte, je lichaam en je gedachten. Met één slag vernielen ze de glazen fles van eenzaamheid, die je zo voorzichtig om jezelf heen hebt geblazen, en ze weten het niet eens.’

Die glazen fles van eenzaamheid is de ruimte waarin over de eigen tijd beschikt kan worden, tijd die verrommeld mag worden, waarin genikst kan worden. Elders noemt Campert het plaatsen ‘om zachtjes neer te komen’.

Bij hemzelf is zijn werkkamer zo’n plaats. Het laatste hoofdstuk van mijn boek over hem besloot ik te schrijven vanuit het perspectief van die kamer. De rommel op zijn bureau, de as onder zijn typemachine en het omgevouwen hoekje in Valéry’s *De macht van de afwezigheid* zeggen over zijn laatste jaren meer dan de beschrijving van wat hij daar doet: zitten, typen.

In pelgrimages naar huizen en werkkamers van schrijvers telt maar één ding: afwezigheid. Van de schrijver, maar ook van gebeurtenissen, van mensen, dagelijkse handelingen, een ontbijt met hete koffie, het telefoontje van een vriend, een kind dat drenzend binnenkomt, een verhouding die wordt

beëindigd of een koffer die wordt gepakt – in een gewezen schrijverskamer gebeurt niets maar er is ook nooit veel gebeurd. Er is iets opgeschreven, bedacht, gecomponeerd en gegroeid, maar daaraan is weinig te zien.

In films over schrijvers wemelt het altijd van de trage beelden van landschappen, waaierend gras, vellen beschreven papier – pogingen om ‘het schrijven’ suggestief in beeld te brengen, want een lichaam achter een bureau is kennelijk te saai. Hoe maak je een film of schrijf je een boek over iemands leven als de cruciale factor van dat leven was: stilzitten, alleen in een kamer?

Dan maar weer wat gewoon is: huwelijken, boekpublicaties, de gang naar een optreden, een writer’s block, verdronken in het café.

*

Vreemd: ik probeer te schrijven over dat wat je niet in zo’n boek krijgt en verzend in bespiegelingen over de biografie en het aanwijzen van plekken in het oeuvre waar personages wegglippen. Terwijl het ook concreter kan: wat kreeg ik er zelf niet in? Wat zijn voorbeelden van wat ik wegliet?

Hoe ik op een wintermiddag aankwam, hij in de schemering in de huiskamer zat, me begroette en wegliep om glazen en wijn te halen. Nergens wijn kon vinden. Niet in de keuken, niet in de doos in de gang, niet in de kamer. Zijn vrouw was er onverwacht niet, ook in de gang was het donker, het hele huis was leeg en stil. Uit het kleine vitrinemeubel voor de kast met Engels proza peuterde hij uiteindelijk een half flesje dure vintage port tevoorschijn. Opende de fles, ging zitten en stak een sigaret op. Geen woord over wat ik, inmiddels vertrouwd met de winkelhaken van zijn huwelijk, veronderstelde: er moest ruzie zijn geweest, misschien wel over drank, zijn vrouw had vermoedelijk alle flessen verstopt of zelfs weggedaan. Maar hij negeerde de ongewoonheid van een donker, drankloos huis op vrijdagmiddag. Ik was er nu, mooi, kon ik de lamp even aanknippen, wilde ik port, waar gingen we het deze week over hebben?

Dat de dochter van Nescio hem een brief schreef of hij de poes van haar vader niet wilde overnemen. Dat hij dat weer doorbriefde aan Gerrit Borgers: ‘Hij is gezond en gesneden en twee jaar. Het lijkt me dat ze hem beter naar het letterkundig museum kunnen sturen’.

Andere brieven: de lange die hij in 1970 aan zijn vrouw stuurde vanuit Ibiza waar hij zat met Jacques Boersma. ‘We maken weinig belangwekkends mee, waardoor de kleinste gebeurtenis een zekere belangwekkendheid

krijgt. Thee zetten sochtends bijvoorbeeld is een daad van belang die ik elke ochtend verricht en waarover ik me dan zeer tevreden voel. Dan de thee opdrinken en naar buiten staren naar een vissersbootje op zee, naar een palmboom, naar wie er nu weer langskomt.’ Volgt een beschrijving van een lange, landerige dag van schrijven, boodschappen doen, de eerste borrel om drie uur, het diner in een restaurant. ‘Na het eten (bv vissoep en gamba’s en een stuk kaas of yoghurt en veel wijn natuurlijk: kosten per man ongeveer 3,50) gaan we naar huis, na eerst een paar kranten gekocht te hebben, of lopen nog wat cafés af, sommige zijn hippie cafés, in andere spelonken komt men voor de drank. We ontmoetten er Erik de Vries, als je dat iets zegt, een tv-regisseur, en tot mijn stomme verbijstering Corneille en zijn vrouw.’

Weinig belangwekkends, zoals hij zelf schrijft en ik blijf erin mee te gaan, de brief sneuvelt, net zoals de honderden, duizenden dagen waar niets noemenswaardigs over te zeggen valt.

Wat je gevangen hebt en teruggooit in het water is iets anders dan wat zich niet zomaar vangen laat. Wat te doen met de nooit uitgesproken woorden? De niet geschreven brieven en de onafgemaakte zinnen?

Wat bijvoorbeeld te doen met het feit dat Campert weliswaar soms begint aan een dagboek maar er vrijwel altijd na een paar bladzijden mee is gestopt? Ik laat zien dat het dagboek hooguit een vliegwiel was; kwam er iets op gang dan nam een verhaal, het ‘echte schrijven’ het over. Maar in de dagboeken staan zelden aanzetten tot verhalen. Waar ligt het moment dat het een overgaat in het ander? Waar zit het gat?

Hier kan alleen de vraag overeind blijven. Zo’n gat valt met feiten niet te vullen en met interpretatie liever ook niet – glad ijs, speculatief, troebel werk. Wel: met poëzie. Die vorm die incongruent en zonder verwijzingen kan opereren, elliptisch, straffeloos onaf, op weg naar niets. Als in het gedicht ‘Nog net leesbare dagboeknotities’ van de dichter, die daarmee goddank het laatste woord houdt.

Zou ook een gat kunnen graven in de grond of een appel eten
of deze of gene van de reisgenoten
een mes door z’n donder jagen

maar toevallig
heb ik die pen in mijn hand en papier bij de vleet
en nou ja

dit is geen poollicht°
dit is een herinnering aan de zon°

de storm die de palmen bespringt°
staat op het punt een boodschap in te spreken
op de voicemail van het zojuist gebelde nummer

als een verstaanbare boodschap in achterstevoren gespeelde muziek
spoelen de schelpen van het strand terug de zee in
en openen zich

de dag laat los als een hechtpleister
rolt zich raamdecoratief op
toont het bekende weg

het uitzicht vraagt om vingerverven
in de kleuren van het gras dat gesneuveld is°
de bodem is een draagvlak een doek dat afwacht

we maken er wel wat van
we zien wel
er is licht

°Geïnspireerd op regels uit *Rechterschoenen* (1992) en *Over en weer. Gedichten als brieven* (2004)

Voor Remco Campert

Voor sommige dyslectici en
afasiepatiënten zijn garnalenkroketjes
garnalenorkestjes

Waardoor ik nu op schoenen
van rode gummibeertjes
over straat loop en
ik zing alle vogels
uit de boom

Er hangt een hanger van
gouden bramen om mijn nek

Het is moeilijk voor het publiek
om in een gedicht te knijpen en
te zien dat er druppeltjes geluk
op het schilletje komen te staan

maar voor een dichter is het heerlijk

Je kijkt uit het raam
bedenkt iets van glas
en het is iets van glas.

°Deze regel is afkomstig uit Camperts gedicht 'Tegen de zomer' uit de bundel *Bij hoog en bij laag* (1959)

Verzet

Iemand knalde bijna op een toch al verkreukeld wit bestelbusje, dat half op de stoep geparkeerd stond. Ze slingerde haar stuur net op tijd opzij en voorkwam dat de twee vegaburgers met harissamayonaise op haar rug een salto maakten. Haar benen trilden. Alleen in reclames voor McDonald's kwamen de tomatenschijfjes en slablaadjes weer exact boven op het broodje terecht. In werkelijkheid was dat een onomkeerbaar proces, zelfs in het beschermen-de microklimaat van de Deliveroo-doos.

Het miezerde recht in haar gezicht, soms kneep ze haar ogen even dicht om inwendig te godveren. Dit soort neerslag kenden de mensen niet in het schilferig droge land waar zij vandaan kwam, waar stilstaande busjes zich verraden door loeiende airco's. De sensatie van met honderden koude zweepjes in haar gezicht te worden geslagen had ze aanvankelijk met enige verwondering onthaald, haha en iedereen maar doorfietsen, maar na vier dagen regen spoelde ook haar vrolijkheid weg.

Woest trapte ze haar Waterloopleinmobiel langs de grachten, zelfs de meest uitgeharde, onverstoorbare Hollanders voorbij. Vreemd genoeg, en in tegenstelling tot wat haar was verteld, werd ze voor haar voorsprong niet in euro's beloond door het almachtige algoritme dat het werken voor een baas had vervangen. Het was niet zoals bij taxichauffeurs. Een vlotte *rider* moest langer wachten tussen bestellingen door, soms wel een half uur, en kreeg steeds verdere afleverlocaties. Tot zover de handelsgeest van dit land. Iedereen gelijk.

*

Iemand had zijn bezorgtas op de stoep laten staan. Hij paste niet met de kubus door de nauwe ingang van de souterrainbar waar hij bestelling #62 moest

ophalen. Toen hij naar buiten kwam met twee vette plastic tasjes, was er een snorretje op de Deliveroo-haas getekend. Was het eigenlijk wel een haas? Of een gulzig konijn?

De bediening had hem net tien minuten laten wachten. Hij had limonade gekregen, hij had door de krant gebladerd, had niet meer aan de tas gedacht. Dat gebeurde voortdurend, dat hij moest wachten, en ook dat hij lekkere dingen kreeg toegestopt. Om zijn moraal hoog te houden. Ook al was het restaurant sloom en hij niet, met zo'n achterstand kon hij een fooi vergeten.

Hij snapte het wel. Iedereen was bang voor slechte recensies – de bezorgers, de restaurants, zijn werkgever al helemaal. In deze wereld betekende een gratis glas limo of een dampende bitterbal niets meer, het was allemaal berekening, alles voor de vijf sterren. Toch waardeerde hij het gebaar. We zitten er met z'n allen in, in de wereld, we kunnen beter maar een beetje solidair zijn met mekaar. Nietsdoen was ook een daad.

De snor was in een paar halen met dikke, zwarte stift aangebracht. Hij hoopte dat hij de tas thuis weer schoon kreeg met wasbenzine, hij had hem zelf moeten betalen. Hij schoof de bestelling in de kubus en ritste hem dicht. Op zijn telefoon zocht hij op welk dier het logo moest voorstellen. Gek dat hij zich dat nooit eerder had afgevraagd.

Het was een kangoeroe. Weet je wat, dacht hij terwijl hij op de fiets sprong, laat die snor maar zitten.

*

Iemand werd over haar onderarm geaaid. Bij het overhandigen van de maaltijd, aan de voordeur van een galerijflat, strekte de mevrouw die straks haar tanden in een lamskotelet zou zetten haar arm uit, en bewoog heel even over de reflecterende jas van de bezorger. Toen haalde ze haar hand weer terug – een trouwring met een diamant die een betere buurt suggereerde – en verdween in de duisternis van de vochtig ruikende hal.

Het was haar vrije onderarm, de linker, die werd aangeraakt. Aan de rechter zat haar telefoon, in een plastic hoesje met klittenband. De hoes had ze niet vanaf het begin van het bezorgbaantje gehad, hij was niet verplicht. Na een paar weken kocht ze hem goedkoop over van een rider die ermee was opgehouden. Eerst probeerde hij haar over te halen om ook te stoppen, maar ze bleef. Ze sprak nog geen Nederlands, zoveel baantjes waren er niet waar dat geen probleem was. Bovendien studeerde ze internationaal recht en wist daarom dat wie slim is, de wereld altijd wel op een of andere manier naar zijn hand kan zetten.

De deur viel dicht, het begon te regenen. Ze swipete naar rechts. Haar linkerarm tintelde onder de jas.

Superhandig, die hoës. Het regende vaak en ze moest steeds iets op haar telefoon doen: order ontvangen, swipe rechts, bestelling bij het restaurant opgehaald, swipe rechts, bestelling bij de klant afgeleverd, swipe rechts, swipe tot het tien uur 's avonds was en in de restaurants de grillplaten werden schoon geschrobd.

De regen tikte op haar capuchon. Fier trapte ze door. Ze had het gevoel dat er iets was rechtgezet in de wereld.

Toen ze bij het volgende adres aankwam met een vegan poke bowl, sprong de deur vanzelf open. Hij ontblootte een ruime hal en een met blauw tapijt beklede trap. 'Zet maar op het tafeltje', zei een jongemannenstem over de intercom. 'Hoef je niet te wachten in dit weer.'

Ze bewoog zich niet. Weer of geen weer. Ze bewoog zich nog steeds niet toen de jongen eindelijk de trap af kwam bommelen, terwijl hij zijn armen door de mouwen van een wit t-shirt stak. Ook niet toen hij op haar af liep en het tasje uit haar linkerhand pakte.

*

Iemand kreeg een WhatsAppbericht van een nummer dat hij niet kende. De afzender noemde zichzelf *Angry rider*.

Angry rider: 'Kreeg je nummer van Sara. Ze zei dat je te vertrouwen was.'

De sociologiestudent die net een smoothie bij een juice bar had besteld, terwijl hij wachtte op het moment dat zijn telefoon een volgende order door gaf (de zwarte bessen-kiwi-goji-sojamelkdrank was vijf euro, precies het bedrag dat hij per bestelling kreeg ex btw), fronste zijn wenkbrauwen. Hij was te vertrouwen, dat zeiden de mensen dus over hem. Ergens voelde hij teleurstelling, zoals altijd wanneer iemand iets positiefs over hem had gezegd. Misschien wilde hij het liefst gevaarlijk zijn en gevreesd worden.

Hij antwoorde: *'ligt eraan. How can i help you?'*

Angry rider: 'we zijn iets van plan'

Angry rider: 'we = een deel van de roo community'

Angry rider: 'we gaan ons laten horen'

Angry rider: 'omdat we het zat zijn'

Angry rider: 'R U in?'

De sociologiestudent pakte alvast een rietje. Biologisch afbreekbaar, stond er op het bekertje dat er een stuk of honderd bij elkaar hield. Hij wist dat het waar was; hij had er eens één in de tuin van zijn studentenflat begraven, drie weken later was het verdwenen. Opgelost in de aarde.

Ook hij was het zat, dit werk. Het verdiende niet slecht, in elk geval meer dan in het bedompte callcenter waar hij als laboratoriumrat werd behan-

deld, het salaris was niet het probleem. Het was alles waar het bedrijf voor stond waar hij op kotste: het domme konijn als symbool van de vrijwillige uitbuiting, de ontmanteling van de zekerheid en de solidariteit, de ultieme vervreemding die het duistere algoritme in gang had gezet, en vooral, maar echt, vooral het stroperige toontje van de bedrijfscommunicatie. Alsof het bedrijf hem een dienst verleende in plaats van andersom. Slaveroo. Precariaat.

Dat spuwde hij in een bericht aan *Angry rider*, maar dan met zoveel mogelijk afkortingen.

Angry rider reageerde pas toen hij zijn smoothie al op had. *'Binnenkort volgt tijd & plaats. Be ready.'*

Hij verwijderde het gesprek uit zijn telefoon. Ergens wist hij dat dat geen zin had. Rietjes verdwijnen in de aarde, chatlogs niet.

*

Iemand fietste op sukkeltempo langs het Vondelpark. Het was een zonnige dag, maar niet warm. Hij zag een paar riders in het gras, de bezorgtassen slordig achter hun ruggen verspreid als gebruikte koffiecups. Jongens waren het. Allen deden ze iets met hun telefoon, hoofden over schermpjes gebogen, openhangende monden. Nog voor hij de hoek om was kon de fietser zien hoe de riders in het park op exact hetzelfde moment bevroren. Na een kort moment van verstilling keken ze elkaar aan, klopten het gras van hun knieën en stonden op. De fietser reed door. Zijn oude moedertje wachtte op hem met een bordje pennywafels.

*

Iemand had het in z'n eentje geregeld, in het diepste geheim. Het plan stond met potlood beschreven in een schrift. Hij had alles in zijn schuur voorbereid, en daar stond hij nu, voor de laatste controle. Hockeysticks. Een springveerbodem. Een paar konijnen scharrelden door een kleine doos.

Hij stak een sigaret op, plots door hoop bevangen. Op betere tijden.

Hoewel hij vermoedde dat de grote baas het allemaal geen zak kon schelen – hoeveel vloggers maakten wel niet wiebelige, kritische filmpjes van hun vrijwillig lange werkdagen bij het bedrijf, onder hun eigen naam, kennelijk zonder angst voor repercussies – geloofde hij dat de geheimhouding de operatie ten goede was gekomen. Het was overtuigender. Naar de riders toe. Als ze al niet uit zichzelf zin hadden om te rebelleren, om een spaak tussen de wielen van de uitbuiters te steken, dan kregen ze dat wel door de exclusie-

ve niet-doorvertellen-uitstraling van het plan. Alsof het om een illegale rave ging.

Dit was beter.

Collega's die twijfelden, omdat ze geen moeilijkheden wilden of omdat ze niet dezelfde haat voelden voor de baas als hij, omdat ze niet wisten dat het ook beter kon, dat er nog banen bestonden waar je wel werd doorbetaald als er even geen opdrachten waren en waar het minimumloon werd gerespecteerd, bij bedrijven die onder de wet vielen en niet verdwenen in het juridische niemandsland van de platformeconomie, vertelde hij altijd het verhaal van Sidd.

Sidd, niet zijn echte naam, werkte sinds drie maanden als bezorger. Hij maakte veel uren, want hij had geld nodig. Hij vond het best in Nederland, hij was zelfs gelukkig, maar dat dreigde te kantelen toen hij hoorde dat zijn moeder vreselijk ziek was. Hij wilde niets liever dan een ticket bij elkaar sparen om een tijdje terug te keren.

Hij fietste bijna elke dag, highfivede met collega's die hij onderweg tegenkwam, haalde geregeld de bonus die je kreeg bij twintig bestellingen op één dag (veel collega's vonden dat een ongeloofwaardig element in het verhaal). Tot hij op een dag met zijn wielen in de tramrails vast kwam te zitten. Hij viel op zijn hoofd. Na drie maanden in coma te hebben gelegen werd hij wakker. Zijn moeder was inmiddels overleden. Het bedrijf had niets laten horen, niet eens een bloemetje gestuurd, wat het ook niet kwalijk te nemen valt want *de iure* zijn de bezorgers geen werknemers. En omdat hij niet meer had ingelogd sinds de val, had het systeem hem automatisch op non-actief gezet. Dan verdwijnt je dus pas echt in een digitaal gat. Toen Sidd weer aan het werk wilde, weigerde het bedrijf een nieuwe fiets te vergoeden. Ook had hij een belastingschuld, omdat hij niet op tijd btw-aangifte had gedaan. Nu werkt Sidd bij McDonald's.

Zo had hij hem ontmoet. Wanneer Sidd een tasje aan een rider overhandigde, gleed er een treurige glimlach over zijn gezicht.

Vierenveertig riders waren om.

Niemand wist precies wat de actie inhield, alleen hij. Het ontwerpen van het plan was niet eenvoudig geweest. Staken had geen enkel nadelig effect op de omzet van de baas, gezien de arbeidsrelatie. De computer ving dat wel op. Voor een demonstratie waren ze met te weinig.

Hij keek tevreden om zich heen in de schuur. Gas, benzine, koevoeten, maskers, glitterconfetti, blikjes bier. Ja, dat ging een leuk feestje worden.

Zijn telefoon trilde.

Drieënveertig.

Daan Stoffelsen

Campert Citaat

‘Wat noem je geweldig?’ vroeg Panda.

‘Wat noem *jij* geweldig?’ pareerde Mees geschrokken. Wat noem ik geweldig? Er schoot hem niets te binnen.

‘Ik vind het park geweldig,’ zei Panda. ‘Zomaar lopen en kijken. Ook als het regent. Ik ben erg romantisch, geloof ik.’

1961, *Het leven is vurrukkulluk*. We ontmoeten Panda, Mees, Boelie, een oude man, Erna en Tjeerd – en langzaam ontstaat een feest, maar Campert laat al op de eerste pagina doorschijnen dat verrukkelijk, geweldig en romantisch heel betrekkelijk zijn. Geloof ik. Vooral de bijna-zestienjarige Panda belichaamt hoe mooi én hoe oppervlakkig en leeg de liefde en de idealen zijn. Geweldig personage, eerlijk cynisch tegenover haar continu dubbende en mummelende tegenspelers: ‘Ik zou toch niet graag rijk zijn zonder geld. Zonder geld is het erg moeilijk om van je rijkdom te profiteren. Geld is het allerbelangrijkste op de wereld. Geld en lichamelijke liefde. Ik ben blij dat ze bestaan.’ Mijn jaren met Campert begonnen ruim twintig jaar geleden, bij dit boek, en ons leven samen beperkt zich tot proza – romans, verhalenbundels, columns –, waarvan de personages, Frank Heinen licht er enkele memorabele uit, me het best bijbleven. Niet de stijl. En dat terwijl hij als ‘groot stilist’ de Prijs der Nederlandse Letteren kreeg. Misschien meer voor zijn poëzie? Misschien ook is een stijl die niet opvalt al per definitie superieur. Ik moet herlezen, het gemompel en de aforismen van de Dichter die romans en verhalen schreef – in vijf citaten, drie in dit

nummer, twee leest u er online. De kleine woordspeligheden, nijslollie, vanielje, rokenrollen, Marie-Johanna, ze zijn bijna een Campert Cliché, maar dat is schijn: *Alle dagen feest* (1955) was veel neutraler. In *Het satijnen hart* (2006) liet Campert de hoofdpersoon, een kunstenaar, zeggen over een schrijver: ‘Hij maakt graag woordgrappen, wat hem volgens mij belet om een groot schrijver te worden.’

Wat noem *ik* geweldig? De korte zinnen, hak, tak, zo’n ironisch-oubollige term als pareerde (even later zal Panda zich retireren), en vooral: herhaling. Om de ontreddering bij Mees te benadrukken, en de nietsontziende zelfverzekerdheid van Panda: zomaar.

Daartussen liggen hele tragedies die *Vurrukkulluk* tegelijk duisterder en lichter maken dan in deze dialoog, en Camperts talent is het zichtbaarst in dat schemergebied. Woorden krijgen een andere klank, een grotere rijkdom door de tegenstellingen. Neem die regen. ‘Als ze nu terugkeek op de achter haar liggende jaren, zag ze een grauwe massa van dagen voor zich, die zich in niets van elkaar onderscheidde, zoals je bij het woord zondag alleen aan regen denkt, terwijl op die wonderlijke onbestemde dag de zon toch ook weleens schijnt.’

Een wandeling van zeventig jaar

Ja, ben je er, heb ik je aandacht? De rondleiding begint hier, bij dit hekje. We draaien het statige herenhuis, waar zoals je misschien weet een oude schrijver woont, de rug toe en stappen naar links. Geen zorgen, het is nog geen tien minuten lopen.

We steken de altijd drukke Van Baerlestraat over. Hoewel, altijd? Ik beeld me foto's in, genomen in de jaren vijftig. Meer bomen, toen. Nauwelijks auto's, een enkele trambaan. Het Concertgebouw, nog zonder nieuwe heup. Beelden uit een Polygoonjournaal dat ik nooit heb gezien. Getoeter, een vrachtwagen, we haasten ons, het geluid dopplert weg.

Bomen in de verte – het park. We zijn er bijna.

De ingang bij de Van Eeghenstraat, zeg je? Nee, dat is niks. Die voelt onecht, vind je niet, het is een sluipteggetje voor decadente, ouwelijke mensen, die weigeren te accepteren dat dit park niet voor hen bestemd is.

Kijk, zo hoort het. Zo hoor je het Vondelpark te betreden, vanaf de kant van het Max Eeuweplein, met het stadslawaai in je rug. Je stapt door de brede, opengesperde poorten en gaat verder over die parkavenue, door de lichte welving van de grond zie je in één oogopslag honderden fietsers, wandelaars, oudjes, slenteraars, spijbelaars, rotjochies. Heel soms, als je geluk hebt, loopt tussen al die figuren één Boelie rond. Een Nieuwe Boelie welteverstaan. Oude Boelies, als ze nog bestaan, komen hier niet meer.

Kijk, ja, daar, een Nieuwe Boelie, hij komt recht op ons af gelopen. Zie je dat? Ja, dat klopt, wat uiterlijk betreft lijkt de Nieuwe Boelie op het eerste gezicht behoorlijk op de Oude Boelie. Dat is schijn. Om de verschillen te zien, moet je beter kijken. Laten we er eens voor gaan zitten, op dit bankje hier.

Als hij ons zo passeert, moet je hem goed in je opnemen.

Oké, laten we beginnen bij dat glimmende, diepzwarte haar van hem. Nee, dat is geen brillantine of suikerwater, maar mousse, zorgvuldig ingemasseed door een ouderwetse barbier met een fin-de-sièclesnorretje en een donkerbruin giletje, echt een heerlijk zaakje, zit vlakbij. En zie je dat jasje? Dat is niet zomaar confectiekleding, gekocht omdat hij nu eenmaal niks beters kan betalen, jij denkt nog aan de Oude Boelie. Nee, dit jasje, een Dries van Noten, komt uit Berlijn, uit een tweedehandswinkeltje in de Sanderstraße waar ook een onbetaalbare Burberry-poncho aan de muur hangt, naast een rek met een fraaie verzameling Helmut Lang-shirts. Boelie had wel even gearzeld. Het jasje kostte behoorlijk wat, maar ja, de stof was lekker zwaar, de naden waren goed afgewerkt, en als hij het eens droeg bij een optreden kon hij het misschien declareren.

O ja, wist je dat niet? Boelie is helemaal geen dichter. Hij is een dj. Gemiddeld twee keer per week staat hij ergens in de provincie voor een bezwete, opgehitste, gedrogeerde menigte, die elk nummer dat hij opzet (uiteraard niet door hem geschreven) herkent en meezingt. Een roes, elke keer weer. Maar Baudelaire zegt hem niks, hoor. Beyoncé, Broederliefde, dat zijn de patroonheiligen van dienst, en soms Barry White, als er gegleën moet worden.

Waar in het land hij staat te draaien, doet niet ter zake. Elk optreden leidt toch tot hetzelfde beeld, dezelfde totem – een selfie, peace-teken, tong uit de mond, uitzinnige massa op de achtergrond. Die foto krijgt, elke keer weer, honderden likes, wat hij eigenlijk te weinig vindt, gezien de omvang van zijn schare followers. Dus zet hij er de volgende ochtend een nieuwe op, hij zit brak aan het ontbijt, croissants en een vers justje binnen handbereik, designer Clubmaster-zonnebril op, een blinkende zon op de achtergrond, lensflaretje toevoegen, filtertje erover (het liefst *slumber*) en klaar. Heel soms zie je, op zijn bovenbeen, vlak onder zijn CK-onderbroek, een glimp van zijn tattoo – een voor de niet-ingewijden moeilijk te duiden geometrische vorm, iets met

veel hoeken, en een paar Tetris-achtige blokken met een bepaalde mystieke zeggingskracht. Laten zetten door een vriend, die hij kent van de School, een goede gast.

Hij heeft genoeg vrienden, ondergebracht in WhatsAppgroepen die nooit slapen. Maar van veel van hen vermoedt hij dat ze stiekem grapjes over hem maken, dat ze hem gebruiken, dat ze hem minder snel 'vriend' noemen dan hij hen. Ooit werd hij gepest. Last van acne. (Nog altijd kun je soms, als hij bleek is, kleine littekentjes op zijn wangen zien, putjes, kratertjes.) Maar daar zwijgt hij over. Op den duur, hoopt hij, zal niemand nog weten dat het überhaupt is gebeurd. En als niemand het nog weet, is het eigenlijk niet gebeurd.

Wat zeg je? Hij loopt in zijn eentje, dat zie je goed. Nee zeg, niet omdat zijn vrouw thuis zit, ik zei toch dat hij niet zoals de Oude Boelie is? Trouwen is voor oude zakken. (Ooit zal hij er wel aan geloven, maar pas later, als hij in staat is de perfecte bruiloft te organiseren. Oké, te laten organiseren.) Nee, omdat hij een vrije vogel is. Hij heeft wel dingen lopen, tuurlijk, lijntjes waaraan hij af en toe een rukje geeft om te kijken of er nog bijtertjes zijn. Meestal zijn dat blondines, geverfd dan, een toefje soleil. Hun Insta geldt als sollicitatieformulier: bij genoeg goede foto's, waarvan een aantal bij het zwembad genomen, met of zonder opblaasflamingo op de achtergrond, blijft het lijntje bestaan, wordt het niet doorgeknipt. Op dat moment blijft Boelie staan en pakt zijn telefoon. Weet je wat, deze hier verdient wel een rukje. Hop, zo, gedaan. En kijk eens, ze reageert meteen, het gansje. Of hij iets leuks aan het doen is. Boelie stopt zijn telefoon weg en loopt door. Even laten bungelen. Misschien straks nog even in haar DM's glijden, een guilty pleasure.

Wat er mis is met een meisje zomaar ontmoeten, bij toeval, elkaar zogezegd tegen het lijf lopen? Doe niet zo naïef. En wat dan als ze uiteindelijk een gek blijkt te zijn, of iemand zonder invloed? Zijn tijd is kostbaar, dat begrijp je toch. Een meisje oppikken in het park, hoor je wel wat je zegt? Voor hetzelfde geld geeft ze hem aan bij de politie, of erger nog, hangt ze hem aan de #Me-Too-schandpaal. Verleiden is veel te gevaarlijk geworden, het spel moet op zijn voorwaarden gespeeld worden. Geloof me nou maar, hij doet zijn research voordat hij zomaar een meisje mee naar huis neemt, zijn *due diligence*, hij is niet gek. (Oké, er zijn uitzonderingen, die altijd in een beschaamd bezoekje aan de GGD resulteren, even een baardje kweken, hoodie op, in en out. Die bezoeken kosten niets, dat is wel weer lekker.)